

Kyros som ideal

Mina Bai skrev i Klassekampen 11.11.21 om *Kyros' sylinder – Iran gikk fra å være et forbilde for toleranse til å bli nøyaktig det motsatte*.

Hovedpunkter i Bais artikkel

I Klassekampen 11.11.21 skriver Mina Bai om den store persiske kongen Kyros. Utgangspunktet er en innskrift på en sylinder i navnet til perserkongen Kyros. Av denne går det frem at innbyggerne i hans rike skulle kunne snakke sitt eget språk og dyrke sin egen religion. Av historien legger Bai spesielt vekt på at Kyros, da han inntok Babylon og styrtet kong Belshazzar, satte fri de jødene som sistnevnte hadde tatt til fange da han erobret Jerusalem. Hun viser til at sylindere med innskriften nå finnes på British Museum og at den, ifølge en tidligere direktør for museet, Neil MacGregor, kan sees på som den første kilden til en herskers visjon om et multikulturelt samfunn. Hun sier også at det persiske imperiet var det første som etterlevde denne formen for kultur- og religionspluralisme og at Kyros har tjent som eksempel på hvordan man kan skape et samfunn hvor forskjellige folkegrupper levde side om side i fred.

Hun skriver så at dette blant annet var en inspirasjon for ettertiden, spesielt for lederne i USA etter at landet rev seg løs fra England og at amerikanerne så til Kyros for å skape et fredelig multikulturelt samfunn. Thomas Jefferson skal ha fortalt barnebarn sine om Kyros og den amerikanske grunnloven er inspirert av Kyros sylinder.

Så sier hun at det er bemerkelsesverdig at vesten har klart å opprettholde et system som respekterer religionsmangfold og pluralisme i en verden som er blitt så kompleks som den er nå. Hun påstår at den vestlige modellen er en drøm for mange verden over og minner om at det var i Østen disse idealene først ble innført.

Så skisserer hun et historisk vendepunkt i 1979 og styret etter revolusjonen i 1979, som blant annet gikk ut over jødene som måtte flykte, og da mange ble drept. Tidligere hadde Iran pleid å ha et mangfold av etnisitet og religion helt uten sidestykke i Midtøsten.

Hun kritiserer også at folk i Iran blir hindret i å feire Kyros på en dag som er øremerket for dette.

Foreløpige påstander om Bais artikkel

Jeg skal vise at Bai sin oppfatning av Kyros er en myte som ikke holder vann når den går til den historiske forskning på perioden. Folket i Iran feiret ikke Kyros før Sjahan av Iran innstiftet en slik feiring for å underbygge sin egen makt som vasall under USA-imperialismen med henvisning til Irans første «storhetstid». Det er heller ikke sant at Iran i hele perioden etter Kyros, frem til den islamske revolusjonen i 1979 var et samfunn med et mangfold av etnisitet og religion som var uten sidestykke i Midtøsten. Bai sin tekst føyer seg derfor inn i den strømmen av svartmaling av det iranske regimet som springer ut av USAs rasende økonomiske, diplomatiske og kulturelle krig som å underlegge seg Iran igjen, slik det var under sjahan. Hun fremtrer derfor som en påvirkningsagent for regimeendring i landet. Det er trist at Klassekampen, som venstresidens avis, bringer slikt uvederheftig møl frem for sine lesere. Jeg skal underbygge dette i den videre teksten.

Påstandene til Bai opp mot nyere verdenshistoriske verk

Alt dette er historier om Perserriket under Kyros og Iran i moderne tid som ikke bekrefte av historisk forskning. La oss se litt på det. Da William McNeill¹ ga ut sin monumentale *The Rise of the*

West – A History of the Human Community i 1963 skriver han at «Kyros og Cambyses hadde lite tid til annet enn krig og opprettet ikke en enhetlig administrasjon på territorier som de erobret.» Så sier han at Kyros endret politikken til de tidligere assyruerne når ha tillot og til og med oppfordret til at lokale religiøse institusjoner, som tidligere herskere hadde undertrykt, ble gjenopprettet. Og han ser på dette som en politikk som Kyros førte for å fremstå som en frigjører av de områdene han erobret.ⁱⁱ Men dette varte ikke lenge. Allerede under hans etterfølger, Darius, viste det seg at den frie religiøse stillingen til forskjellige områder ble grunnlag for opprør mot det persiske herredømmet. Både Babylon og Egypt, skriver McNeill ble det organisert opprør, og neste konge i rekken, Xerxes slo det ned og ødela det store tempelet i Marduk og jaget det gamle religiøse hierarkiet som lenge hadde vært det viktigste vernet for å beholde den gamle babylonske sivilisasjonen. I Egypt skjedde det samme og perserne plyndret grundig de viktigste templene der og jaget prestene. Dette markerte slutten på den gamle separatistiske tradisjonen i Babylon og Egypt.ⁱⁱⁱ

Interessant er også *Vår verdens historia från urtid til nutid*, 1982, 1987 av Åke Holmberg. I et avsnitt om Perserriket skriver han at Persia etter Kyros erobringer var en gigant, men at riket var svært oppsplittet. Det hadde ikke noe felles språk, ingen felles religiøse bånd og enheten i riket var hele tiden truet og stilt spørsmål ved. Kongen, som var kongenes konge, herren over mange mindre herrer residerte i flere byer og holdt store praktfulle seremonier. Under kongen fantes rundt et dusin landshøvdinge (satraper) som kunne brukes til å slå ned opprør. De underkuete landene og folkene gjorde opprør hele tiden. Både i Egypt, i de joniske byene, i Palestina og i de fønikiske byene (nåværende Syria) og i Armenia. Det var knapt en eneste periode der det var ro. Dessuten bli herskerhuset rystet av stadige intriger og dynastiske feider. Det ble bygget opp et stort post- og veisystem som gjorde det lettere å føre provinsenes samlede skatter i gull og sølv til kongens Susa. Sjøtransport ble og bygget ut. Kong Darius (den tredje kongen) fikk bygget ferdig en kanal som egypterne hadde begynt på, mellom Nilen og Det røde hav. Likevel var det ingenting som tyder på at perserriket fungerte og blomstret som en økonomisk enhet, eller at den politisk-militære imperiebyggingen førte til livligere økonomisk utbytte mellom de ulike provinsene. Tvert imot hevdes det at den økonomiske tilbakegang som etter alt å dømme førte til rikets undergang på 300-tallet, hadde som årsak den stadige overføringen av edelmetall fra provinsene til sentrum, med dyrtid og stagnasjon som resultat.

Det interessante er at Holmberg, som har bygge sin verdenshistorie opp rundt de forskjellige religionenes utbredelse og utvikling, ikke i de hele tatt nevner noe om Kyros og jødene, men legger vekt på det vesentlige ved Kyros, som ved alle de persiske kongene av de akmenidiske dynastiet, at det var blodige, hensynsløse erobrere som hele sin regjeringstid slo ned forskjellige opprør fra de undertrykte folkene og røvet til seg enorme rikdommer fra hele riket.^{iv}

Den siste av de kjente verdenshistoriene, den 6. og foreløpig siste utgaven av *The Penguin History of the World* av J.M.Roberts^v (som døde i 2003) og nordmannen O.A. Westad,^{vi} fra 2014, skriver dette om saken: «Kyros lever som en verdenshistorisk skikkelse, anerkjent som den andre erobrere i de neste få århundrene strevet for å likne. Han baserte regjeringen sin på provinsguvernører som var forløpere for de senere persiske satrapene, og han krevde ikke annet av sine underordnede provinser stort mer enn at de betalte tributt, vanligvis i gull, som fylte Persias skattekamre, og lydighet.»^{vii} Lydighet er det sentrale begrepet. Ulydighet ble slått ned med hard hånd.

Bai sine påstander og studiene til Pierre Briant

Mens McNeill og Westad bare behandler saken kortfattet og relativt summarisk, og Holmberg ganske kort, skal vi nå vende oss til det enorme verket om Persias tidlige historie av Pierre Briant^{viii} *Histoire de l'Empire perse: De Cyrus à Alexandre*, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1996, ca. 2000 sider.

I første del av det store verket kan vi lese at Kyros i tur og orden angrep mederne, lydierne og babylonerne. Først i rekken sto mederne. Krigen mot dem skal ha vart fra 553 til 550 før vår tid. Han slo medernes konge, Astyaga, og ved en seremoni i Ekbatane, hovedstaden til mederne, avholdt han en seremoni der han sa at perserne som hadde vært medernes slaver, nå var blitt deres herrer. Så røvet han med seg de enorme rikdommene til Astyaga og det satte han i stand til å finansiere hans seinere erobringer og betale sine styringsmenn, forløperne for satrapene, i provinsene han hadde erobret. Men erobringen av mederne rike satte Kyros i en utsatt posisjon både fordi han kom i en konkurrerende posisjon med det nybabylonske riket og fordi den avtalen som han tidligere hadde med den tidligere kongen av Lydia ikke kunne opprettholdes. Nå var den utrolig rike Krøsus konge av Lydia. Han var ikke bare kjent for sin rikdom, men også for sitt kraftfulle militærvesen.

Krøsus styrte over store områder, blant annet den greske kysten i det som nå er Tyrkia, og de som bodde der måtte betale tributt til ham. Krøsus sin svigersønn var nettopp kong Astyaga som Kyros hadde slått og erobret riket til. Det førte til at det ikke tok lang tid før Krøsus mobiliserte for å hevne Astyaga. I denne situasjonen sendte Kyros en melding til Krøsus og sa at han kunne få bli i Lydia, men bare som hans satrap. Noe som betød at han skulle overlate riket sitt til Kyros. Det passet ikke Krøsus, så det ble krig. Seierherre ble Kyros som nå hersket over et svært område og tilegnet seg alle Krøsus' enorme rikdommer. Men det var ikke slutt. Grekerne i vest, på vestkysten av det som nå er Tyrkia, nektet å gi seg og valgte å forsvare seg med våpen. De inngikk også allianse med andre som Kyros ville legge inn under sitt rike. Da sendte Kyros sin general, medeeren Mazarès, mot dem og ga ham ordre om å redusere til slaver alle som hadde satt seg opp mot ham. Det førte til at inntok byer i vest en etter en. Da han døde sendte Kyros en ny medeisk general som fullførte arbeidet og til Mazarès og herjet og ødela og underla seg til og med et område som aldri hadde vært del i konflikten. Samtidig herjet Kyros selv i andre deler av Asia og la under seg alle folk der han for fram og kom helt til Kabul i nåværende Afghanistan.

Så tar Briant opp krigen med nybabylon. Han finner kilder som viser at historien om at overgivelsen av Babylon gikk fredelig for seg, ikke er sann. Etter en av kampene mot den nybabylonske hæren, som prøvde å stanse ham fra å gå over Tigris, foretok Kyros en veritabel massakre på de om ble tatt til fange. Så Briant mener at krigen mot Babylon varte i mange år, og var svært hard og blodig. Til slutt forskanset de babylonske styrkene seg i selve Babylon som var vanskelig å innta og der det var rikelig med forråd. Til slutt klarte Kyros å om dirigere Eufrats og få inn en liten styrke som klarte å ta citadellet og fange kongen, Nardonis. Kort tid etterpå rykket Kyros inn byen som seierherre etter flere år med blod krig, og ikke bare en kort ekspedisjon, slik en tidligere har trodd.

Ut fra dette sier Briant at det ikke er noen grunn til å tro at Kyros ble mottatt med glede av babylonierne, som hadde slåss mot ham i flere år. Det var nok heller slik som overvunne mottar sin nye hersker, med nødvendig respekt. Briant går så over til å diskutere den store forskjellen som en har trodd har vært mellom den falne kongen av Babylon og Kyros. Han sier at det ikke er så stor grunn til å tro at forskjellen var så stor som den er blitt presentert som.

Så følger en analyse av Kyros' sylinder sett i lys av et grundig helhetlig studium av epoken. Han sier at teksten på sylindringen var Kyros' propaganda for å knytte til seg de lokale elitene i Babylon.

En litterær analyse av teksten på sylindere viser at Kyros fremstiller seg som gjenoppretter av den religiøse og jordiske orden som kong Nabonides hadde sviktet gjennom sine initiativer. Kongen av Babylon ble beskyldt for å erstatte dyrkingen av Marduk med måneguden Sin. Det er rett at Nabonides ut i sin regjeringstid restaurerte Sin-tempelet i Harrar, men det er ikke noe som tyder på at det skulle ha vendt elitene i Babylon mot ham. Så sies det at Kyros restaurerte mange sivile og kulturelle bygninger som hadde forfalt. Men en viktig del av restaureringen gjaldt også borger og befestninger som skulle sikre makten hans. Og hele byggeboomen var en metode for å vise at Kyros hadde tatt over makten i staten.

Så skriver Briand at på et fragment av sylindere fortelles det at Kyros hadde funnet navnet til den tidligere store kong Nebudkanezzar under arbeider på en av byportene. Dette er interessant fordi en allerede før funnet av dette fragmentet hadde påvist at Kyros hadde brukt Nebudkanezzar sine inskripsjoner som modell for sylindere. Han hadde også tatt med seg en statue av Marduk da han erobret byen og finansierte dyrkingen av denne guden. Nabonides hadde gjort akkurat det samme i sin tid, men etter hvert vendt seg litt mot måneguden Sin. Dette gjorde det lett for Kyros og lage en motpropaganda mot Nabonides på dette punktet. Ved å knytte seg til Nebudkanezzar fremstilte han seg ikke som en erobrere, men som en legitim etterfølger av denne, som representerte høydepunktet i områdets tidligere historie. Gjennom sine enorme erobringer kunne han nå titulere seg som «verdens hersker». Riket han strakte seg fra Aralsjøen nord til Det indiske hav i sør og fra India i øst til Egeerhavet i vest.

Så går Briand spesielt inn på forholdet mellom Kyros og jødene. Det er mulig at Kyros tok kontakt med jødene i eksil, for til tross for at det hadde skjedd en viss integrasjon i det babylonske samfunn, fantes det her en drøm om vende tilbake til Jerusalem. Profeten Ezekiel spådde her fra 693 at dette skulle skje i fremtiden og at tempelet der skulle bli gjenreist sammen med fornying av kongedømmet Jerusalem og Judea. Kyros lot jødene vende tilbake til Jerusalem, men det er mulig at tempelet først ble bygget opp under hans etterfølger, Darius. Det ser ut som flere positive hendelser i forbindelse med Kyros og jødene er trykt sammen og samlet om ham, selv om de skjedde under andre konger. Blant jødene fremsto Kyros som deres store frelser som var ledet av Jahve, slik vi finner det uttrykt i Deutero-Isaia.

Når man leser kildene så fremgår det at det som skjedde var innenfor den ordinære rammen for forholdene mellom en hersker i dette området og et religiøst fellesskap. At jødene fremstiller Kyros som et unntak er ikke i samsvar med de historiske tradisjonene i området. Når folk ble ført bort fra et område av en tidligere hersker tok erobreren, som hadde kastet den gamle herskeren, ofte med både folkene og deres rikdommer og gudesymboler tilbake til der de var blitt tvunget vekk fra. Når folk så ble ført tilbake til sine hjemsteder var det vanlig at både folkene, rikdommene deres og gudesymbolene ble ført tilbake også. Så Kyros var på ingen måte så spesiell som jødene har villet ha det til. Han sto for en viktig og skjellsettende repatriering av jødene. Dette var svært viktig for dem, men for andre i området var dette banalt og hverdagslig, konkluderer Briand.

De jødiske lovsangene til Kyros, sammen med sylindere har bidratt til at denne brutale og smarte krigerkongen fikk et ufortjent rykte som sa at han var en fredelig og tolerant hersker som brøt med de tidligere kongene i Babylon sin barbariske og grusomme praksis. Kyros lovprisere, skriver Briand, vil til og med ha det til at Kyros var oppfinneren av menneskerettighetene. Sett ut hele samfunnet på denne tiden er det helt utenkelig. Kyros var en blodig erobrere og styrte over riket sitt gjennom sine satraper som sørget for at slavene holdt seg der de skulle og at bønderne betalte sine tributter (bortsett fra noen få som kunne skaffe seg et overskudd som de kunne handle med). Alle forsøk på motstand og opprør ble slått ned med hard hånd.

Kyros selv døde i felten mot massagetene i Sentral-Asia. Massagetene ble ledet av dronning Tomyris.

Konklusjonen på det hele er at påstandene om at Kyros var oppfinner av menneskerettighetene, er et hjernespinn som er konstruert ut fra opplevelsen til de jødene som fikk vende hjem igjen til Jerusalem, med sine rikdommer og sin gud og som fikk bygget opp igjen tempelet sitt på regningen enten til Kyros eller hans etterfølger Cambyses. Når Bai også skriver om at de som skrev USAs grunnlov etter løsrivelsen fra England i 1777, var inspirert av Kyros sylinder, så passer det godt med at de samtidig var opptatt med folkemordet på «indianerne» og at mange av dem dessuten var tilhenger av slaveriet i USA.

Var Iran (Persia) et forbilde for toleranse fra Kyros til 1979

Den andre påstanden til Mina Bai er at Iran frem til 1979 da Shah Reza ble kastet under en revolusjon ledet islamske imamer var et sted med mangfold i etnisitet og religion helt uten sidestykke i Midtøsten. «Iran gikk fra å være et forbilde for toleranse til å bli nøyaktig det motsatte.» Og hun skriver at det er en bunnløs sorg for oss som er sterkt knyttet til Iran å se den rike og unike kulturen bli ødelagt av intolerante islamister. Men denne kulturen blir holdt oppe ved en feiring for å hedre Kyros som islamistene hindrer. Og hun sier at lærdommen er at demokrati og menneskeretter er skjøre og konstruerte begreper som aktivt må jobbe for å beholde. Ellers kan de bli borte for godt.

Hvis en kjenner Irans historie, så vet en at perserriket under Kyros var en forløper. Det ble skapt under endeløse kriger og med brutal undertrykking av all motstand pluss smart diplomati for å alliere seg med overklassene, deriblant de religiøse lederne for å holde de erobrete områdene under kontroll. Ved hjelp av de enorme rikdommene han tilegnet seg fra de rikene han beseiret, som Krøsus rike, kunne også Kyros kjøpe opp lokale stormenn som ble satt inn som hans folk i provinsene. Dette utviklet under seinere konger til det kjente satrap-systemet. Seinere var områdets historie preget av kriger, religionsforfølgelse, oppdeling, samling, utviding og erobring. Jeg skal gi et lite riss av historien.

Like etter at Kyros sønn, Kambyses, som for øvrig erobret Egypt, var død, kom det til opprør over hele riket. Etter harde kamper klarte Dareios å slå ned opprørene og konsolidere riket med satraper i de 20 regionene som ble opprettet. Regionene hadde under satrapene ganske mye selvstyre, men måtte levere tributt, som de tok fra bønder og andre, til fyrsten. Motstand mot Dareios styre ble slått ned med hard hånd.

Dareios fortsatte erobringene vestover, med Makedonia og Trakia på Balkan. Sønnen Xerxes prøvde å invadere Hellas, men klarte ikke det. Herfra har vi historien om slaget ved Thermophyle og Marathon der avdelinger av henholdsvis undertallige athenere og spartanere stanset Xerxes videre erobring inn i Europa. Sjøslaget ved Salamis gikk samme veien. Etter Xerxes sprakk riket opp i stormannsstyre og føydalismelignende tilstander og var i oppløsning da Alexander den store fra Makedonia (som hadde Aristoteles til lærer) erobret hele riket og vel så det i 330-årene, kun 200 hundre år etter at riket ble til. Noen har hevdet at en viktig grunn til sammenfallet av riket var den store overføringen av rikdommer inn mot sentrum.

Etter store splittelser og nye kriger ble en del av området forenet under sasanidene. Zarathustrismen ble statsreligion og andre religioner som manikeismen og kristendommen ble forfulgt. Derfor fikk krigene deres mot romerne karakter av religionskriger. Dette var en ny storhetstid for Iran, men det tok fort slutt da araberne erobret landet på begynnelsen av 600-tallet, noe som førte til at folket ble islamisert under sunni-retningen uten at det skjedde noen voldsom undertrykking av gamle iranske tradisjoner. Iran var da del av det stor-arabiske riket. Etter hvert rev østlige deler av dette riket seg løs, som samanidene i Bukhara og ghaznavidene i Afghanistan. Her ble det opplevd en storhetstid.

Rundt 1050 erobret tyrkiske seldsjukker området og ble en dominerende makt i For-Asia. Seldsjukkene opplevde da gullalderen i sitt område i Øst-Iran og Sentralasia. Gullalderen for nypersisk litteratur begynte på denne tiden. Men også dette riket ble svekket og var på vei til oppløsning da mongolene erobret området på 1200-tallet. Mongolenes hærtog førte til at byene ble jevnet med jorden og nomadismen bredde seg. Så ble området igjen oppløst i småstater. Landet ble igjen erobret av mongolene (Timur Lenk). I 1501 kom Ismail I til makten og da ble det for første gang opprettet en iransk (persisk) nasjonalstat.

Under Ismail I ble det skapt et velfungerende rike der næringsliv og handel tok seg opp. Han opprettet også diplomatiske forbindelser med flere land i Europa. Sjiismen ble definitivt statsreligion. Seinere under Abbas I, den store, hadde riket en storhetstid og sto for erobringer ute og oppføring av praktfulle bygninger hjemme. Men også dette dynastiet ble svekket gjennom tallrike kriger og oppstander. En ny leder samlet riket og sto for nye erobringer, men etter han hersket igjen anarki til Muhammad Karim grunnlag dynastiet Zand som styrte til 1794. Afghanistan skilte seg ut som en selvstendig østiransk stat, som siden har eksistert ved siden av Iran. Så ble den siste sjah i Zand-dynastiet myrdet av Agha Muhammad fra den turkmenske folkegruppen. Hans dynasti holdt seg på tronen til 1925. I den tiden ble Teheran hovedstad.

Som vi ser var hele denne perioden preget av store omskiftninger, kriger og også religionsforfølgelser og religionskriger.

De «hvite» kolonimaktene rykker inn

Fra rundt 1800 fikk utenlandske kapitalinteresser stadig større innflytelse i Iran. Storbritannia og Tsar-Russland rivaliserte om landet og i sist halvdel av 1800-tallet ble Iran nærmest en halvkoloni. Landet ble stadig mer forgjeldet på grunn av stadige kriger og kongelig sløsing, mens de europeiske kreditornasjonene sitt økonomisk strupetak ble stadig mer trykkende.

Etter hvert ble det gjennomført noen demokratiske reformer som i hovedsak kom overklassen til gode. Utover i landet oppsto det så demokratiske selvstyrekomiteer som krevde tiltak mot korrupsjon og all opplåning fra utlandet. Dette falt ikke si smakt hos England og det gamle Tsar-Russland som inngikk en avtale om å dele Iran i en britisk, en russisk og en nøytral sone. Sjahen oppløste så den nokså den nye nasjonalforsamlingen ved hjelp av en kosakkbrigade som var trent av russiske offiserer. Så ble det borgerkrig, nytt forsøk på å få på beina en nasjonalforsamling, men den ble oppløst etter russisk press og angrep i grenseområdene.

Så kom den russiske revolusjonen i 1917 og for å redde seg fra bolsjevikene underskrev sjahen en traktat med Storbritannia som de facto gjorde Iran til et britisk protektorat. Dette var ikke populært og snart ble det gjort et kupp som medførte at traktaten ble annullert. Samtidig gikk Sovjetunionen med på å nedskrive alle lån til Iran. Riza Khan, som hadde ledet kuppet ble statsminister, sjahen flyktet og Riza ble keiser. Han opprettet et personlig militærdiktatur, slo hardt ned på alle separatistiske og opprørske tendenser og gjennomførte reformer for å modernisere Iran. I 1933 klare han å tvinge Anglo-Iranian Oil Company til å gå med på nye konsesjonsvilkår som ga større inntekter og fordel til Iran. Et amerikansk selskap fikk konsesjoner i Nord-Iran. I 1935 ble statens navn endret fra Persia til Iran.

Under 2. verdenskrig støttet Iran først Tyskland, men da sovjetiske og britiske (og amerikanske i 1942) styrker rykket inn i august 1941 abdiserte Riza sjah og sønnen Muhammad Riza Pahlavi, han vi kjenner som sjahen av Iran, ble innsatt. Han styrte under engelsk-amerikansk formynderskap resten av krigen. Så gikk Iran med i krigen på alliert side. Engelske og sovjetiske tropper trakk seg ut av landet etter krigen. Sjahen åpnet landet for vestlig kapital og satte i gang reformer som møtte

motstand både fra småbønder, forretningsfolk og religiøse ledere. En bevegelse for selvstendighet økte stadig i styrke. Lederen for denne bevegelsen ble den store nasjonale frihetskjemper, Mohammad Mossadegh.^{ix}

Irans kamp for frigjøring fra imperialistisk dominans begynner

Mossadegh har en lang historie som kjemper for å bygge opp en mer sosial og uavhengig Iransk stat. Etter krigen var sjahen en svoren samarbeidspartner med USA og vestlige makter. Mossadegh arbeidet for å få til sosiale reformer og jordreform og for å frata sjahen makt. Ett av de store stridsspørsmålene var England sin kontroll med det anglo-iranske oljeselskap. Noe som førte til at det meste av inntektene av oljen ble innkassert av England. Etter en politisk kamp lyktes det Mossadegh å få et vedtak i den iranske nasjonalforsamlingen om nasjonaliseringen av oljen. Det førte til at England ble en fiende av ham og hans bevegelse. Først var det snakk om invasjon, noe USA gikk mot fordi de mente at det kunne føre til at Sovjet grep inn. Etter hvert ble USA også stadig mer engstelig for sin posisjon i landet fordi Mossadegh skjøv deres venn, sjahen, stadig mer til side og begynte å skifte ut USA-sjah-vennlige offiserer, med nasjonalistiske.

Det vanlige imperialistiske motstøtet kommer – CIA-kupp

Så begynte England og USA å utarbeide planer for et kupp som skulle sørge for regimeendring. Englands store rolle lå på propagandafronten, slik det fremdeles har gjort det, for eksempel i forbindelse med Syria (det store desinformasjonsopplegget deres) og Russland (forgiftingssaken). De startet en kampanje for å svartmale Mossadegh.

Engelsk wikipedia har denne fortelling om saken:

«Plan for å avsette Mossadegh

Den britiske regjeringen hadde blitt stadig mer bekymret over Mossadeghs politikk og var spesielt bitre over tapet av deres kontroll over den iranske oljeindustrien. Gjentatte forsøk på å nå et forlik hadde mislyktes, og i oktober 1952 erklærte Mossadegh Storbritannia som en fiende og kuttet alle diplomatiske forbindelser. Siden 1935 hadde Anglo-Persian Oil Company hatt eksklusive rettigheter til iransk olje. Tidligere i 1914 hadde den britiske regjeringen kjøpt 51% av sine aksjer og ble majoritetsaksjonær. Etter at den britiske kongelige marinen konverterte skipene sine til å bruke olje som drivstoff, ble selskapet ansett som avgjørende for britisk nasjonal sikkerhet, og selskapets overskudd lettet delvis Storbritannias budsjettunderskudd. Mange iranere mislikte selskapets privilegier og krevde en rettfærdig andel av dets inntekter. Oppslukt av en rekke problemer etter andre verdenskrig, klarte ikke Storbritannia å løse problemet på egenhånd og så mot USA for å avgjøre saken. Opprinnelig hadde USA motsatt seg britisk politikk. Etter at mekling hadde mislyktes flere ganger for å få til et oppgjør, konkluderte den amerikanske utenriksministeren Dean Acheson med at britene var "destruktive og fast bestemt på en herske-eller-ruin-politikk i Iran."

Den amerikanske posisjonen endret seg på slutten av 1952 da Dwight D. Eisenhower ble valgt til USAs president. I november og desember foreslo britiske etterretningstjenestemenn overfor amerikansk etterretning at statsminister Mossadegh skulle avsettes. Den britiske statsministeren, Winston Churchill, foreslo for den påtroppende Eisenhower-administrasjonen at Mossadegh, til tross for sin åpne avsky mot kommunismen, var, eller ville bli, avhengig av det pro-sovjetiske Tudeh-partiet, noe som resulterte i at Iran 'i økende grad vendte seg mot kommunismen' og den sovjetiske sfæren i en tid med høy frykt for den kalde krigen. Etter at Eisenhower-administrasjonen hadde tiltrådt vervet tidlig i 1953, ble USA og Storbritannia enige om å samarbeide for Mossadeghs fjerning og begynte offentlig å fordømme Mossadeghs politikk for Iran som skadelig for landet.

I mellomtiden ble den allerede prekære alliansen mellom Mossadegh og Kashani brutt i januar 1953, da Kashani motsatte seg Mossadeghs krav om at hans økte fullmakter skulle forlenges for en periode på ett år. Til slutt, for å eliminere Mossadeghs trussel om å forstyrre den billige oljeforsyningen til Vesten og tilbaketrekking av lønnsomme oljereserver fra hendene til vestlige selskaper, gjorde USA et forsøk på å avsette ham. I mars 1953 instruerte utenriksminister John Foster Dulles' Central Intelligence Agency (CIA), som ble ledet av hans yngre bror Allen Dulles, til å utarbeide planer for å styrte Mossadegh.

5. april 1953 godkjente Allen Dulles at 1 million dollar skulle brukes "på noen måte som ville føre til Mossadeghs fall". Snart begynte CIAs Teheran-stasjon å starte en propagandakampanje mot Mossadegh. Til slutt, ifølge The New York Times, møttes amerikanske og britiske etterretningstjenestemenn igjen tidlig i juni, denne gangen i Beirut, og la siste hånd på strategien. Like etterpå, ifølge hans senere publiserte beretninger, ankom sjefen for CIAs avdeling for nære Østen og Afrika, Kermit Roosevelt, Jr., barnebarnet til USAs president Theodore Roosevelt, til Teheran for å lede det. I 2000 publiserte The New York Times delvis et lekket CIA-dokument med tittelen Clandestine Service History – Overthrow of Premier Mossadegh of Iran – November 1952 – August 1953. Plottet, kjent som Operasjon Ajax, gikk ut på å overbevise Irans monark om å utstede et dekret om å avskjedige Mossadegh fra vervet, slik han hadde forsøkt noen måneder tidligere. Men sjahen var livredd for å forsøke et så farlig upopulært og risikabelt trekk mot Mossadegh. Det ville kreve mye overtalelse og mange amerikanske finansierte møter, som inkluderte å bestikke søsteren Ashraf med en minkfrakk og penger, for å ombestemme seg.[55] Mossadegh ble klar over planene mot ham og ble stadig mer på vakt mot konspiratorer som opptrådte i hans regjering.[56] I følge Dr. Donald N. Wilber, som var involvert i komplottet for å fjerne Mossadegh fra makten, truet iranske CIA-operatører, som utga seg for å være sosialister og nasjonalister, tidlig i august muslimske ledere med «alvorlig straff hvis de motarbeidet Mossadegh», og ga dermed inntrykk av at Mossadegh slo ned på dissens tidligere enn planlagt, og vekket anti-Mossadegh-stemninger i det religiøse samfunnet. En folkeavstemning for å oppløse parlamentet og gi statsministeren makt til å lage lov ble forelagt velgerne, og den vedtok med 99 prosent godkjenning, 2.043.300 stemmer mot 1300 stemmer mot. Ifølge Mark J. Gasiorowski, "Det var separate valglokaler for ja- og nei-stemmer, som ga skarp kritikk av Mossadegh" og at den "kontroversielle folkeavstemningen ... ga CIAs propagandakampanje for å vise frem Mossadegh som en antidemokratisk diktator et lett mål".

På eller rundt 16. august ble parlamentet suspendert på ubestemt tid, og Mossadeghs krisefullmakter ble utvidet. Avklassifiserte dokumenter utgitt av CIA i 2017 avslørte at – etter at sjahen hadde flyktet til Italia – mente CIA-hovedkvarteret at kuppet hadde mislyktes. De sendte et telegram som avbrøt operasjonene til Roosevelt 18. august 1953, men Roosevelt ignorerte det. I august 1953 gikk sjahen til slutt med på å styrte Mossadegh, etter at Roosevelt sa at USA ville fortsette med eller uten ham, og formelt avskjediget han statsministeren i et skriftlig dekret, en handling som var blitt en del av grunnloven under grunnlovsforsamlingen i 1949, sammenkalt under krigslov, da monarkiets makt ble økt på forskjellige måter av sjahen selv. Som en forholdsregel fløy han til Bagdad og gjemte seg derfra trygt i Roma. Han signerte faktisk to dekretene, det ene avskjediget Mossadegh og det andre nominerte CIAs valg, general Fazlollah Zahedi, som statsminister. Disse dekretene, kalt Farmāns, ble spesifikt diktert av Donald Wilber, CIA-arkitekten for planen, og ble utformet som en viktig del av Wilbers strategi for å gi legitimitet til kuppet, slik det kan leses i selve planen som ble avklassifisert, som bærer navnet hans.

Teherans despot, Shaban Jafari, spilte en stor rolle for å styrte Mossadegh. Snart fant massive folkelige protester, hjulpet av Roosevelts team, sted over hele byen og andre steder med sammensvorne som var klare til å hjelpe i kuppet. Anti- og pro-monarkiske demonstranter, begge

betalt av Roosevelt, kolliderte voldsomt i gatene, plyndret og brant moskeer og aviser, og etterlot nesten 300 døde. Den pro-monarkiske ledelsen var utvalgt, skjult og til slutt sluppet løs i rett øyeblikk av CIA-teamet, ledet av den pensjonerte hærgeneralen og tidligere innenriksminister i Mossadeghs kabinett, Fazlollah Zahedi. Despoten slo seg sammen med undergrunnsfigurer som Rashidian-brødrene og den lokale Shaban Jafari, for å få overtaket 19. august 1953 (28. Mordad).

Militæret ble med på stikkord: pro-Shah-tankregimenter stormet hovedstaden og bombarderte statsministerens offisielle residens, etter Roosevelts signal, ifølge boken hans. Mossadegh klarte å flykte fra mobben som satte i gang med å ransake huset hans, og dagen etter overga han seg til general Zahedi, som i mellomtiden ble satt opp av CIA med et provisorisk hovedkvarter ved offisersklubben. Mossadegh ble arrestert i Offisersklubben og overført til et militærfengsel kort tid etter.

22. august kom sjahen tilbake fra Roma. Zahedis nye regjering nådde snart en avtale med utenlandske oljeselskaper om å danne et konsortium og "gjenopprette strømmen av iransk olje til verdensmarkedene i betydelige mengder", og ga USA og Storbritannia brotparten av de gjenoprettede britiske beholdningene. Til gjengjeld finansierte USA massivt Shahens resulterende regjering, frem til Shahen ble styrtet i 1979. Så snart kuppet lyktes, ble mange av Mossadeghs tidligere medarbeidere og støttespillere stilt for retten, fengslet og torturert. Noen ble dømt til døden og henrettet. Utenriksministeren og den nærmeste medarbeideren til Mossadegh, Hossein Fatemi, ble henrettet etter ordre fra sjahens militærdomstol. Ordren ble utført av eksekusjonspelotongen 10. november 1954.»

Så langt wikipedia. Dette gir noen hovedpunkter i det som skjedde, men skjuler selvfølgelig også mye. William Blum skriver inn flere avslørende detaljer som også er viktig for å forstå de såkalte demokratiopprør i Hong Kong og andre steder.

Det første om skjedde var at USA og England fortalte sjahen at han hadde deres støtte i hans maktkamp med Mossadegh og at de var villige til å gi alle militær og politisk støtte som han trengte. Så overtalte de sjahen til å utstede en keiserlig forordning som avskjediget Mossadegh som statsminister og satte inn Fazlollah Zahedi isteden, en general som britene hadde fengslet under 2. verdenskrig for å ha samarbeidet med nazistene. Så gikk sjahens sendebud hjem til Mossadegh og leverte papiret. Sendebudet måtte levere dekretet til en tjener som underskrev på at det var mottatt. Mossadegh gikk ikke av og hevdet at kun parlamentet kunne avsette ham, og følgende morgen holdt han en radiotale der han sa at sjahen hadde blitt oppmuntret av «utenlandske elementer» og gjort et forsøk på statskupp. Han utpekte Zahedi som forræder og ville ha ham arrestert, men amerikanerne hadde gjemt ham vekk. Sjahen ble livredd og flyktet, med dronningen Farah Diba, via Bagdad til Rom uten å ha fått pakket en eneste veske. Amerikaneren Kermit Roosevelt, som spilte en sentral rolle i alt som skjedde her, brød seg ikke om at sjahen var vekk. Han fikk utstedt et keiserlig dekret som rettet seg til allmennheten, og sendte to av sine iranske agenter til viktige generaler for å vinne deres støtte.

Det fulgte en kraftig massedemonstrasjon til støtte for Mossadegh. Blant demonstrantene var det folk som arbeidet for amerikanerne. Den amerikanske forskeren og forfatteren Richard Cotton, som var knyttet til CIA skriver at disse agentene ble sendt «ut på gatene for å agere som Tudeh-medlemmer (kommunister). De var mer enn bare provokatører og «agerte som stormtropper og Tudeh-medlemmer som slengte stein på moskeer og prester.» Målet var å stemple Tudeh, og gjennom det Mossadegh, som antireligiøs.

Det Tudeh-partiet virkelig gjorde var å be Mossadegh om å danne en felles front og gi dem våpen for å forsvare det iranske demokratiet. Det var da Mossadegh gjorde den avgjørende tabben som felte ham. Han ble oppsøkt av den amerikanske ambassadøren, Henderson, som sa at han måtte stanse demonstrasjonene, ellers ville han trekke alle amerikanere ut av Iran. Mossadegh sa at han ikke måtte gjøre det fordi det da ville se ut som om hans regjering ikke hadde kontroll over landet. Derfor ga han ordre til å stanse demonstrasjonene, og det ble gjort med harde midler av politiet og hæren.

Dagen etter gjennomførte Roosevelt's iranske agenter en demonstrasjon gjennom Teherans gater. Med en kasse på omtrent en million dollar, som fantes i et kassaskap på den amerikanske ambassaden, hadde de «ekstremt kompetente profesjonelle 'organisatorene', om Roosevelt kalte dem, som ikke hadde noen vansker med å kjøpe seg en folkemengde og trengte sannsynligvis bare å bruke litt av pengene på det. (I de ulike versjonene av CIAs rolle i Iran varierer CIAs kostnader for å styrte Mossadegh fra 10 000 dollar til 19 millioner. Den siste summen er kommet frem ut fra rapporter om at CIA var innblandet i store bestiklinger til parlamentsmedlemmer og andre innflytelsesrike iranere for å få deres støtte til å styrte statsministeren.

Snart kunne man se mengder av mennesker kommer ut av basarene og de ble ledet sirkusartister og idrettsmenn for å dra til seg folks oppmerksomhet. Demonstrantene vifter med paroler og skrek «lenge leve sjahen». Langs toget samlet tilhenger og andre mennesker til det og gjentok slagordene». Langs vegen brøt en del demonstranter ut av rekkene for å angripe bygninger som huste aviser og politiske grupper som var for Mossadegh og det som tilhørte kommunistpartiet. Det ble delt ut sedler som var smykket med sjahens portrett. Over Teheran radio kom det en melding om at sjahens ordre om at Mossadegh skulle styrtes hadde blitt gjennomført og at den nye statsministeren nå hadde makten. Det var selvfølgelig ikke sant.

Så kommer en fantastisk episode. Roosevelt støtte tilfeldigvis på en ledende offiser fra flyvåpenet som var i mengden. Han spurte om denne kunne skaffe han en stridsvogn og å føre «den nye statsminister» til Mossadeghs hus på passende måte. Roosevelt, som skrev en bok om dette, underslår at det foran Mossadeghs hus foregikk en hard kamp som varte i ni timer og der det ble rapportert at rundt 300 ble drept, før Mossadeghs styrker ble nedkjempet.

Slik klarte USA og England å styrte den svært populære godseier og nasjonalist og få til et regimeskifte. Her er avdekket det samme som har skjedd og nå skjer flere steder i verden der USA vil nedkjempe alle forsøk på å komme seg ut av deres dominans. Etter på ble de som hadde støttet Mossadegh, fengslet, torturert og til dels henrettet. Mossadegh sjøl ble fengslet, sluppet ut etter en viss tid og satt i husarrest på livstid. Der var han til han døde.

I de neste 25 årene var Iran trofast USAs nærmeste allierte i den tredje verden og det i en grad som skulle ha forskrekket til å med den nøytrale Mossadegh. Sjahen stilte bokstavelig talt hele Iran til USAs disposisjon for USAs militære og deres etterretningstjeneste under den kalde krigen, som et vindu som kunne åpnes mot Sovjetunionen. Elektronisk avlytting og radarstasjoner ble opprettet nær den sovjetiske grensen. Amerikanske fly brukte Iran som base for overvåkningsturer inn over Sovjet. Spioner tok seg inn over den sovjetiske grensen og amerikanske installasjoner ble en del av det iranske landskapet.

Ett år etter kuppet hadde den iranske regjeringen undertegnet en kontrakt med flere oljeselskap. Engelskmennene mistet den eneretten de tidligere hadde hatt og fikk nå rett til 40 prosent av oljen, mens 40 prosent til gikk til amerikanske oljeselskap og resten til andre land. Kermit Roosevelt forlot COA i 1958 og begynte å jobbe for det amerikanske oljeselskapet Gulf, som også deltok på norsk sokkel. Han ble sjef for Gulfs kontakter med den amerikanske regjeringen og andre regjeringer og

hadde en del samarbeid med sjahen. I 1960 ble han utnevnt til direktør for Gulf. Da han sluttet der startet han et konsulentfirma, Down and Roosevelt, som ifølge rapporter fikk 116 000 dollar per år, pluss omkostninger, for sine tjenester overfor den iranske regjeringen.

Blum nevner en rekke andre forbindelser og personer som er knyttet til denne historien som blant annet viser at John Forster Dulles og broren Allen var sterkt involvert i firma som tjente godt på regimeskiftet (Standard Oil Company). Seinere skrev journalist Jack Anderson, at Rockefeller-familien som kontrollerte Standard Oil, hadde «hjulpet til med arrangementet for CIA-kuppet som styrtet Mossadegh». Anderson hadde også en liste over forskjellige fordeler som sjahen ga denne familien ved sette inn en svært stor del av sin personlige formue i Chase Manhattan Bank og ved å gi foretak styrt av Rockefeller-familien store byggeordrer i Iran.

Etter kuppet finansierte USA sjahen til han ble styrtet i tillegg til at de også brukte store summer på å bestikke religiøse leder fra 1953 til 1977 da president Carter plutselig stoppet overførselene. En vel plassert kilde sier at det ble brukt så mye som 400 millioner dollar per år for dette, men det er nok satt for høyt. En antar at slutten på pengestrømmen til de gudfryktige mennene var en av årsakene til at sjahen ble styrtet.

Sjahen åpnet landet for utenlandske investeringer og fikk på det grunnlaget i gang en økonomisk utvikling med stor økning i BNP. Men utviklingen skapte også større forskjeller i det iranske samfunnet og var mot interessene til mange hjemlige forretningsfolk og religiøse. For å holde «orden» på landet brukte sjahen sine hemmelige tjenester, SAVAK, til å overvåke, fengsle, torturere og henrette motstandere. Det skal ha vært oppimot 60 000 ansatte i tjenesten som infiltrerte alle organisasjoner i landet. I sine siste år begynte sjahen også å føre en litt mer selvstendig politikk over for USA, blant annet med kontakter til Sovjet, Kina og gjennom handel med Japan. Etter som årene gikk og motstanden mot sjahen økte ble han stadig med despotisk i sitt styresett. Folket demonstrerte mot ham i lange tider og mange ble fengslet og drept.

Etter at sjahen var styrtet var Iran sin stilling egentlig ikke så dårlig. De hadde store oljereserver og kunne bruke overskudd på salg av disse til å styrke og utvikle staten. Men dette ble i stor grad blokkert av England og USA. I dag dreper USAs sanksjoner titusener av mennesker, akkurat som i Venezuela og andre land som er utsatt for det samme.

Som en del av hans forsøk på å modernisere Iran og gi det iranske folket en ikke-islamisk identitet, begynte Mohammad Reza helt bevisst å feire iransk historie før den arabiske erobringen med et spesielt fokus på den akamenidiske perioden. I oktober 1971 markerte han årstiden for 2500 år med kontinuerlig persisk monarki siden grunnleggelsen av det akamenidiske riket av Kyros den store. Samtidig med denne feiringen endret Mohammad Reza målestokken for den iranske kalenderen fra hegiraen til begynnelsen av det første persiske riket, målt fra Kyros den stores kroning. Det var altså Shah Mohammad Reza som trakk frem Kyros for å støtte opp om sitt eget despoti under USAs og Englands vinger. Det var selvfølgelig ingen annen likhet enn at de begge slo brutalt og blodig ned på all motstand. Men Sjahen var jo ikke noen erobrere, han var tvert imot en nikkedukke under USAs imperium.

Det antiimperialistiske opprøret som kastet imperialistene ut av Iran

Den økende motstanden mot sjahen førte til det islamske opprøret som for alvor tok Iran ut av klørne til USA-imperialismen. Siden har det vært angrepet på alle mulige måter. Det islamske styret slo ned alle politiske tendenser som kunne skape splittelse i staten. Det førte til at det kommunistvennlig Tudeh-partiet og deres sympatisører, som hadde støttet og deltatt i revolusjonen

,ble skarpt forfulgt, noen ble drept, mange ble satt fengsel. Det skjedde også med andre opposisjonelle.

I sin grunnlov slår styret i Iran fast det deres revolusjon var en antiimperialistisk revolusjon og at de aldri vil finne seg i å bli lagt inn under imperialistisk styre utenfra igjen. Da USA støttet Saddam Hussain fra Irak i hans angrep på Iran slo de tilbake med alle sine krefter og klarte å hindre destabilisering.

I dag spiller Iran en viktig rolle i den viktige nye utviklingen av Den alliansefrie bevegelsen fra sitt møte i Havanna i 2006 og det store møtet i Beograd for å markere 60-årsjubileet for dannelsen av denne bevegelsen som samlet om lag 120 stater og som følger opp prinsippene fra den gang. Disse prinsippene fremhever at alle stater skal følge folkeretten som tar utgangspunkt i selvstendige og likestilte stater, forbud mot angrep på andre stater og innblanding i deres indre anliggender og utvikling av arbeid for å fremme samarbeid og fred. Iran er og av de statene som blir utsatt for USA økonomiske krigføring og har dannet Venner av FN-traktaten slik også møtet i Den alliansefrie bevegelsen anbefalte. Jeg har laget en grundig fremstilling av denne utviklingen.^x Dette oppfatter selvfølgelig USA som et angrep på sin «regelbaserte verdensorden» som går ut på at USA lager reglene og alle andre skal følge dem. Og hvis de ikke gjør det, så får de smake imperiets vrede akkurat som opposisjonen mot Kyros fikk smake den gangen for lenge siden.

Mina Bai sin artikkel er rein historieforfalskning for å få spredd det vanlige USA-imperialistiske bildet av Iran. Det er dette Mina Bai gjør når hun sprer sine falske myter om Kyros og sin innbitte motstand mot styret i Iran. Det bygger opp om en kritikk som skal gjøre det lettere for USA å fortsette sine drepende sanksjoner og sitt evige arbeid for destabilisering og regimeendring her som andre steder i verden. Dette er musikk i USA-imperialismens ører som Klassekampen ukritisk kolporterer til det norske folk. Det avslører en dyp mangel på historisk kunnskap i redaksjonen og en tendens til å falle for den type propaganda om verdens undertrykte og utbyttede folk som har blitt spredd siden Columbus satte sin fot på amerikansk jord og startet det hele i 1492.

Flere av de organisasjonene som kjemper for regimeendring har stor støtte av USA og England. Et eksempel er National Council of Resistance of Iran:

https://en.wikipedia.org/wiki/National_Council_of_Resistance_of_Iran

Terje Valen, 11.11 til 16.12.2021

ⁱ [https://en.wikipedia.org/wiki/William_H._McNeill_\(historian\)](https://en.wikipedia.org/wiki/William_H._McNeill_(historian))

ⁱⁱ Omtalte verk, side 128.

ⁱⁱⁱ Samme sted.

^{iv} Nevnte bok, side 89.

^v [https://en.wikipedia.org/wiki/John_Roberts_\(historian\)](https://en.wikipedia.org/wiki/John_Roberts_(historian))

^{vi} https://en.wikipedia.org/wiki/Odd_Arne_Westad

^{vii} Roberts, J M; Westad, Odd Arne. The Penguin History of the World (pp. 156-157). Penguin Books Ltd. Kindle Edition.

^{viii} https://en.wikipedia.org/wiki/Pierre_Briant

^{ix} https://snl.no/Muhammad_Mosaddeq

https://en.wikipedia.org/wiki/Mohammad_Mosaddegh

^x

<http://www.tvalen.no/onewebmedia/hjemmeside/Verdens%20undertrykte%20folk%20og%20nasjoner%20reis%20seg.htm>